

Asistența psihologică a adolescentului, victimă a violenței în școală

Psychological assistance of the teenager as a victim of school violence

Olărescu Valentina, conf. univ. dr., UPSC „Ion Creangă”

Bălan Constantin Răzvan, drd, UPSC „Ion Creangă”

Summary

The number of reported incidents of school violence occurring in both Romania and the Republic of Moldova is rising. According to data released by the Romanian Police, every one in ten schools of Bucharest (10 percent) is not violence-proof. In 2008, the police have investigated over 350 school-related crimes inside or beyond the walls of Bucharest high-schools. [1] On the other hand, data reported in 2013 by district education inspectorates of the Republic of Moldova indicate that the number of violent episodes has doubled in the past years, the process being incremental.

Key words: school violence, aggressivity, juvenile delinquency.

Rezumat

Cazurile de violență în instituțiile de învățământ din România și Republica Moldova sunt în creștere continuă. Conform statisticilor Poliției Române, una din zece școli din București nu prezintă siguranță pentru elevi. În anul 2008 au fost investigate peste 350 de infracțiuni de natură penală produse în incinta sau în preajma școlilor sau liceelor din București. [1] În Republica Moldova, conform datelor din 2013 ale direcțiilor de învățământ din raioane, numărul actelor de violență s-a dublat în ultimii ani, iar tendința este ascendentă.

Cuvinte cheie: violență în școală, agresivitate, delincvență juvenilă.

MOTTO

„Școala este o parte integrantă a comunității largi, iar problemele cu care se confruntă ca instituție și mediu de formare a tinerilor privesc întreaga societate. Violența umană, indiferent în ce context se manifestă, este inerentă naturii umane, dar acest lucru nu înseamnă ca nu trebuie să i se dea un răspuns ferm, prin acordarea unui rol special prevenirii și combaterii acestui fenomen social.” (IȘE, UNICEF, Violența în școală, București, 2005)

Fiecare dintre noi resimte astăzi o escaladare a fenomenului violenței în lume. De asemenea, suntem martori la proliferarea violenței între națiuni, ca rezultat al excluderii sociale și al decăderii societăților. Aceasta se manifestă din cauza ratelor mari ale șomajului, sărăciei, dependenței de droguri, degradării mediului etc.

Acest fenomen a ajuns să se manifeste și în școli. Violența în instituțiile de învățământ devine un fenomen îngrijorător, deoarece poate afecta chiar fundația unei societăți, prin prejudiciul adus în mod direct procesului de educație. Ca și în cazul violenței domestice, putem anticipa și în privința violenței psihologice din școli că procentul real al actelor de acest gen este mult mai mare decât cel declarat în mod oficial. Acest lucru este susținut și de numeroasele reportaje apărute în mass-media din România și Republica Moldova, unde sunt expuse acte de violență, fizică și psihologică, atât din partea elevilor, cât și din partea profesorilor sau chiar din partea părinților sau a altor persoane din afara unității de învățământ.

Elevii devin din ce în ce mai influențați de violența și manifestările vulgare din mass-media și din rețelele sociale, acestea prezentând de cele mai multe ori violența dintr-un punct atractiv, ca o oportunitate de divertisment, insuflând astfel în mintea adolescenților că aceste acte deviate sunt un lucru pozitiv, necesar pentru generația tânără. Injuriile, insultele și țipetele au devenit un lucru uzual în rândul tinerilor, atât în mediul școlar cât și în afara acestuia.

Violența școlară este un fenomen extrem de complex, cu ramificații multiple: în familie, societate, școală, asupra propriei persoane și asupra culturii. Diversele ei forme sunt interconectate și au o dinamică specifică: violență importată din afara școlii, dar și violența generată de sistemul școlar; violența adulților împotriva elevilor dar și violența elevilor împotriva profesorilor. Dacă în trecut școala reprezenta un „refugiu”, un loc „ocrotit de Dumnezeu”, astăzi aceasta a devenit un capitol din scenariul zilnic al incidentelor violente în care sunt implicați copii, adolescenți și profesori. Studiile de caz efectuate în țări precum Iordania, Statele Unite ale Americii, Etiopia, Israel, Columbia sau state europene [2] au arătat că problematica violenței în școli nu a reușit să atragă îndeajuns atenția opiniei publice. A venit însă momentul ca guvernele, organizațiile neguvernamentale și comunitățile de afaceri să elaboreze strategii globale pentru a putea limita extinderea violenței în școli. Toate acestea ar trebui să aibă loc sub directa supraveghere și îndrumare a cadrelor didactice, a familiilor și a mass media.

Factorii ce conduc la violență sunt cunoscuți. Aceștia sunt strâns legați de educație și sunt de ordin intern și extern: renunțarea la studii; proveniența copiilor din familii dezbinat; imaginea violenței transmisă de mass media; conflicte în rândul comunităților; sărăcia ca rezultat al ratei crescute a șomajului.

Dicționarul de pedagogie (1979, p. 141) [3] definește educația ca fiind „un ansamblu de acțiuni desfășurate în mod deliberat într-o societate, în vederea transmiterii și formării, la noile generații, a experienței de muncă și de viață, a cunoștințelor, deprinderilor, comportamentelor și valorilor acumulate de oameni până în acel moment”.

Agresivitatea este un subiect delicat care provoacă anxietate. În plus, datorită impactului său negativ, naște sentimente neplăcute și necesită curaj din partea celor care trăiesc în astfel de condiții. Este în natura firii umane să evite situațiile neplăcute și durerile, dar realitatea ne demonstrează că atât în viața de zi cu zi, cât și în școli, rata violenței crește în mod alarmant, având un impact devastator asupra tuturor domeniilor de activitate.

Agresivitatea este o realitate care poate fi combătută numai prin analizarea problemei și adoptarea unor soluții.

Este dureros să recunoaștem că în școli, tradițional considerate lăcașe de învățământ și dezvoltare a spiritului uman, există forme de agresivitate. Acest aspect trece de multe ori pe plan secund atunci când violența trebuie dezbătută public sau analizată de către oficialități.

Violența ca efect al agresivității costă. Costurile nu sunt neapărat de ordin financiar, ci mai ales de ordin psihologic, provocând traume pe termen lung asupra sănătății psihice și fizice, dezvoltării personalității, pierderii simțului realității și comportamentului social.

Sunt voci care afirmă că agresivitatea este un fenomen natural și tranzitoriu în dezvoltarea copilului și a adolescentului [4], o etapă pe care majoritatea celor de vârstă școlară trebuie să o parcurgă. De asemenea, multe din actele de violență sunt provocate "din joacă" și pot dispărea pe măsură ce tinerii cresc și se maturizează.

Ce este de fapt agresivitatea? Conform "Dicționarului de psihologie" coordonat de Ursula Șchiopu [5], aceasta reprezintă "comportamente încărcate de reacții brutale, distructive și de atacare. Se mai poate defini ca atitudine bătăioasă, mai general spus însușirea de a trăi și a asigura trebuințele vitale principale (alimentare și mai ales sexuale) prin forță."

Agresivitatea urbană a fost studiată de UNESCO [6] și s-a ajuns la concluzia că periferiile orașelor în care locuiesc grupuri mari de oameni privați material produc un număr mare de grupuri agresive. Există și o opinie oarecum inversă, difuzată mai ales prin curente care consideră că din grupurile de oameni bogați majoritatea au ajuns la această poziție economică prin mijloace agresive. Ca atare, agresivitatea ca impuls este situată sub nivelul conștient de manifestare comportamentală și necesită inhibare prin procesul de învățare socială. Există diferențe de agresivitate în funcție de nivelul cultural. În orice colectiv există o anumită cantitate de agresivitate determinată de competitivitate [7]. Putem considera că există o fină diferențiere între termenii violență și agresivitate.

În timpul cursurilor universitare, celor care se pregătesc să devină profesori li se spune fără ezitare că este greu de păstrat liniștea în școli. Nici o problemă nu poate fi considerată pe deplin rezolvată, orice incident din interiorul sau din afara școlii putând conduce la manifestări ostile. Tocmai de aceea profesorii trebuie să știe că regulamentul dintr-o școală trebuie respectat *ad literam*.

Studiile efectuate în școlile din SUA [8] arată că se tinde spre trecerea, lentă dar ireversibilă, spre manifestarea violenței în clasele de școală. Grupuri inițial mici, marginalizate, formate din elevi care absentează în mod repetat, cresc în timp.

Care sunt factorii care conduc la aceste fenomene?

1. *insuficienta pregătire psiho-pedagogică a cadrelor didactice.*

Intensitatea violenței direcționate către profesori nu are valori constante. Ocazional, ea reflectă resentimentele elevilor față de profesori sau faptul că profesorii tineri, mai puțin experimentați, nu sunt capabili să impună respect. Poate fi, de asemenea, semnul unei atitudini sexiste față de femeile-profesor sau al unei ostilități față de profesorii care manifestă o atitudine prea rigidă. Această enumerare nu se vrea a fi una științifică, ci se vrea a fi considerată baza în identificarea atitudinilor ce trebuie evitate, de exemplu lipsa de respect față de semenii, provocarea, familiaritatea excesivă, rigiditatea ș.a.m.d.

2. condiții materiale improprii desfășurării cursurilor.

Școala însăși poate genera factori care conduc la violență: o clădire prost întreținută, metode inadecvate de predare, lipsa unor regulamente de ordine interioară, lipsa manualelor, programe școlare neadecvate vârstei și nevoilor elevilor, cursuri/lecții predate la un nivel slab, întârzierea profesorilor la ore, lipsa de comunicare dintre profesor și elev etc. Profesorii sunt cei care trebuie să detecteze primele forme de manifestare a violenței și să le remedieze la timp, cerând sprijinul întregului corp profesoral și al familiilor.

3. comportamente agresive manifestate în familie.

Violența este alimentată și din afara școlilor. Poate fi legată de violența domestică, renunțarea unuia dintre părinți la îngrijirea copilului, absentism etc. La acestea se adaugă "gașca" și influența acesteia asupra elevului. Violența poate avea legătură cu rasismul mai ales în școlile în care autoritățile locale, poliția, nu au o influență foarte mare.

Acești factori se asociază de obicei și cu structuri imature de personalitate, cu stress-ul cotidian și lipsa unor resurse de supraviețuire. Toate acestea conduc la furturi, abuzuri de diferite forme și refuzul de a discuta despre implicarea sau complicitatea la astfel de acțiuni.

Principalele motive din cauza cărora elevii se manifestă violent, dezvăluite de studiile comparative, se referă la factori de ordin economic, familial, educațional și social. Apariția violenței este, adesea, rezultatul interacțiunii mai multor factori.

1. *Factorii economici* includ excluderea socială și economică, sărăcie, educație inegală și inechitabilă și lipsa locurilor de muncă; șomajul în rândurile tineretului; distribuția ineficientă a fondurilor pentru învățământ; slaba echipare și supraîncărcarea claselor școlare; lipsa psihologilor; lipsa mijloacelor de transport care să lege școlile de cartierele marginase sau de localitățile îndepărtate; condițiile proaste de viață (lipsa alimentelor de bază sau insuficiența acestora, a hainelor, standarde reduse de viață);

2. *Factorii legați de familie*: lipsa de supraveghere din partea părinților sau a fraților mai mari; părinți duri, cu o orientare disciplinară incertă; părinți divorțați; inexistența valorilor familiale (morale, religioase);

3. *Factorii legați de școală*, care determină rezultate slabe, conduc la incidente violente și modele de agresivitate; relații dure, agresive și distructive între elevi; clase cu număr foarte mare de elevi, deci greu de stăpânit; programa prestabilită și inflexibilă, irelevantă pentru interesul și nevoile elevilor; slabă comunicare, uneori aproape inexistentă, între elevi și profesori; profesori care aplică metode punitive în educație (care dau afară elevii din clasă, îi umilesc în fața colegilor etc);

4. *Factori de ordin social și politic*, care se referă la violența politică asociată cu războaie și conflicte armate; mass media violente, discriminatorii și care promovează programele anti-sociale; găști de cartier care tulbură liniștea publică în și pe lângă școli; furtul avutului elevilor sau / și al școlii; abuzul de alcool și droguri;

5. *Factori de ordin individual*. De subliniat că acești factori, care se referă la personalitate, atitudini agresive, neputința de a lega relații interumane etc., chiar dacă sunt des amintiți de studii efectuate în țările dezvoltate ca factori cauzali ai violenței, nu par să capteze atenția cercetătorilor.

Este foarte interesant de observat că familia, școala și mass media (în special televiziunea) sunt enumerate ca factori majori care determină/induc comportamentul violent în țările dezvoltate. Factorii economici din țările în curs de dezvoltare, așa cum sunt ei evidențiați în studiile din America Latină, tind să fie considerați drept probleme majore pentru comunitatea elevilor. Aceasta în timp ce țările industrializate consideră sărăcia relevantă numai pentru sub-populațiile deprivat din punct de vedere economic (minorități etnice, șomeri etc).

O problemă inițială în cercetarea amănunțită a violenței școlare o reprezintă definirea acesteia, "identificarea" acelor comportamente care pot fi incluse în acest fenomen. Această problemă este cu atât mai complexă cu cât în literatura de specialitate există diverse definiții și tipologii ale violenței. La nivel general, violența poate fi de două feluri:

- violența fizică (lovituri, agresii fizice, etc.);
- violența psihologică (injurii, țipete, amenințări, hărțuire, tachinare, poreclire, etc.);

violența psihologică poate să fie atât verbală, cât și non-verbală.

Violența fizică, dar și cea psihologică creează un mediu dăunător scopurilor urmărite de școală, creându-se un climat de insecuritate și total ineficient.

Cea mai mare problemă pe care o întâlnim în cazul violenței psihologice este aceea că de cele mai multe ori este considerată o situație normală, tolerabilă în cadrul unei școli, în actualul context

social, deoarece o regăsim în toate segmentele vieții sociale (în mass-media, în cadrul familiei, etc.). În mediul școlar, cele mai întâlnite forme ale violenței psihologice sunt cele referitoare la trăsăturile fizice sau psihice ale colegilor, comportament determinat de cele mai multe ori din cauza vârstei elevilor, aceștia devenind la adolescență mai atenți și mai critici cu privire la aceste aspecte.

Elevii devin din ce în ce mai influențați de violența și manifestările vulgare din mass-media și din rețelele sociale, acestea prezentând de cele mai multe ori violența dintr-un punct atractiv, ca o oportunitate de divertisment, insuflând astfel în mintea adolescenților că aceste acte deviate sunt un lucru pozitiv, necesar pentru generația tânără. Injuriile, insultele și țipetele au devenit un lucru uzual în rândul tinerilor, atât în mediul școlar cât și în afara acestuia.

De asemenea, adolescenții folosesc violența psihologică asupra colegilor de la școală sau asupra profesorilor fie pentru a obține atenția celorlalți, cu scopul de a deveni populari, fie pentru a dobândi control și autoritate.

Fenomenul de violență în școală se caracterizează prin următoarele dimensiuni și aspecte:

- intensitatea fenomenului și frecvența acestuia în funcție de categoria și tipul actului de violență;

- frecvența actelor de violență în funcție de tipul autorului;

- frecvența actelor de violență în funcție de tipul victimei;

- principalele prejucții ale actelor de violență;

- actele de violență cele mai grave și tipurile de consecințe.

Deși există numeroase lucrări referitoare la fenomenul violenței manifestate printre elevi, informații concrete despre consecințele psihologice ale violenței asupra adolescenților (victime) în România și Republica Moldova nu există. La ziua de astăzi există necesitatea elaborării unei lucrări științifice în vederea constatării impactului violenței asupra psihicului uman în dezvoltare și de a identifica căile de ameliorare a consecințelor. Pentru aceasta ne-am înaintat obiectivele:

- Studiul literaturii de domeniu privind violența în școală și impactul asupra adolescentului cu/fără dizabilități.

- Selectarea setului de metode și a eșantionului de subiecți.

- Desfășurarea experimentelor psihologice - constatare, formativ, control.

- Elaborarea recomandărilor pt prevenție și combatere a violenței în școală.

Rezultate scontate:

- Vom constata care sunt particularitățile adolescentului victimă a violenței.

- Vom elabora un program psihologic de intervenție în cazul victimelor violenței.

- Vom elabora recomandări (ghid de bune practici) pentru identificarea timpurie a particularităților adolescentului victimă a violenței și ameliorarea acestora (formarea capacităților de coping)

Vârsta subiecților: 15 -18 ani. Setul de instrumente utilizate va cuprinde metodele acceptate de Colegiul Psihologilor din România.

În încheiere vom finisa cu fraza: *A lupta contra violenței școlare înseamnă a ameliora calitatea relațiilor și a comunicării între toate persoanele angrenate în actul educațional* (Dardel Jaouadi).

Bibliografie:

1. Ministerul de Interne, Inspectoratul General al Poliției, Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității, Date statistice aprilie 2003
2. Benbenishty, Ramy; Avi Astor Ron, *School Violence in an International Context. A call for Global Collaboration in Research and Prevention. International Journal of Violence and School – 7 – December 2008*, pp. 59-60. <http://bit.ly/2ejFSY4>
3. *Dicționar de pedagogie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979, pp. 141
4. Auduc, Jean-Louis, *Training teachers to work in difficult schools considered difficult*, UNESCO International Institute for Educational Planning, Paris, 1998.
5. Șchiopu, Ursula (coordonator), *Dicționar de psihologie*, București, Editura Babel, 1997.
6. UNESCO, *International Social Science Journal: Understanding Aggression*, volume XXIII, Number 1, 1971. <http://bit.ly/2eY2Py9>
7. Goldstein, Arnold P. *The Prosocial Gang: Implementing Aggression Replacement Training*, 1994, ISBN: ISBN-0-8039-5771-8
8. The Metropolitan Life Survey of the American Teacher, 1999: Violence in America's Public Schools, studiu efectuat la comanda the Metropolitan Life Insurance Company în perioada 8 octombrie – 30 noiembrie 1998, New York 1998.

Primit 03.11.2016